

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

УДК 352/354.075.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2022-6.08>

ПАВЛО КРАЙНІЙ

асистент кафедри публічного права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича, Україна

p.krainiy@chnu.edu.ua

Анотація. Інститут Президента є невід'ємною складовою, яка органічно доповнює існуючу систему органів публічної влади в Україні. Історичні передумови, які сприяли його становленню в нашій державі сягають своїм корінням у часи Київської Русі, козаччини та періоду формування національної ідентичності кінця XIX початку XX століття. В радянський період, окрім пануючої тоді комуністичної партії, над якою повністю домінувало Політбюро, посада Генерального Секретаря ЦК КПРС мала визначальне значення. В період розбудови незалежної держави необхідність формування нової системи органів влади було одним із ключових завдань які стояли перед тодішнім керівництвом держави та правничою спільнотою. Зрештою, та модель яка існує у XXI столітті, зі своїми сильними та слабкими сторонами, функціонує з притаманній їй долею централізації та впливу на інші гілки влади. Однак, не дивлячись на це, розпочата рф війна з Україною продемонструвала одну важливу сторону такої системи: сильний Президент має можливість, виходячи зі свого адміністративно-правового статусу, отримати доступ до здійснення централізованого управління країною яка знаходиться у стані війни. Не дивлячись на існуючі сьогодні дискусії, які точаться як серед представників юридичної науки так й серед громадськості, важко уявити ефективну реалізацію главою держави своїх повноважень без діяльності відповідних консультативно-дорадчих органів.

Останні, володіючи власним адміністративно-правовим статусом, дозволяють реалізовувати відповідні повноваження Президенту України, перелік яких чітко визначено в Основному Законі. Цим самим простежується окрема можливість щодо утворення окремої підсистеми таких органів, які здійснюють свою діяльність для забезпечення ефективної реалізації його адміністративно-правового статусу. У порівнянні із можливістю утворювати такі консультативно-дорадчі органи при органах публічної влади, глава держави наділений правом їх утворення не на рівні окремо визначеного підзаконного акту, а на рівні Конституції України, що підсилює значення діяльності таких органів та акцентує увагу на особливості правового статусу Президента України. Разом із цим, на сьогоднішній день, не дивлячись на ті наукові дослідження щодо особливостей адміністративно-правового статусу консультативно-дорадчих органів при органах публічної влади, не має єдиного нормативно-правового акту яким би визначались особливості утворення таких органів, в тому числі, главою української держави. Прослідковується необхідність у здійсненні класифікації таких органів, порядку їх утворення та функціонування шляхом прийняття окремого нормативно-правового акту «Про консультативно-дорадчі органи в Україні».

Ключові слова: Президент України, адміністративно-правовий статус, консультативно-дорадчі органи, Офіс Президента, Міжнародна дорадча рада, Національна рада з відновлення України від наслідків війни.

THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF CONSULTATIVE AND ADVISORY BODIES UNDER THE PRESIDENT OF UKRAINE IN MODERN CONDITION

UDC 352/354.075.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlightsjournal-2022-6.08>

PAVLO KRAYNIY

*Associate Professor at the Department of Public Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
p.krayniy@chnu.edu.ua*

Abstract. The Institute of the President is an integral component that organically complements the existing system of public authorities in Ukraine. The historical prerequisites that contributed to its formation in our state go back to the times of Kyivan Rus, Cossacks and the formation period of national identity at the end of the 19th and early 20th centuries. In the Soviet period, apart from the ruling Communist Party, which was utterly dominated by the Politburo, the position of General Secretary of the Central Committee of the CPSU was of decisive importance. During the development period of an independent state, the need to form a new system of authorities was one of the critical tasks facing the then-state leadership and lawyers. After all, the model that exists in the 21st century, with its strengths and weaknesses, functions with its inherent destiny of centralisation and influence on other branches of government. However, despite this, the war started by the Russian Federation with Ukraine demonstrated one crucial side of such a system: a strong President has the opportunity, based on his administrative and legal status, to gain access to the implementation of centralised management of a country that is in a state of war. Despite the current debates, which are taking place both among representatives of legal science and among the public, it is difficult to imagine the effective implementation of the Head of State's powers without the activity of the relevant consultative and advisory bodies.

The latter, having their own administrative and legal status, allow the President of Ukraine to exercise the relevant powers, the list of which is clearly defined in the Basic Law. In this way, a distinct possibility is traced for forming a separate subsystem of such bodies, which carry out their activities to ensure the effective implementation of its administrative and legal status. Compared to the possibility of forming such consultative and advisory bodies under public authorities, the head of state has the right to develop them not at the level of a separately defined by-law but at the level of the Constitution of Ukraine, which strengthens the importance of the activities of such bodies and emphasises the peculiarities of the legal status of the President of Ukraine. At the same time, to date, despite the scientific research on the peculiarities of the administrative-legal status of consultative and advisory bodies under public authorities, there is no single normative-legal act that would determine the specifics of the formation of such bodies, including the head of the Ukrainian state. The need to implement the classification of such bodies, the procedure for their formation and functioning through the adoption of a separate legal act "On consultative and advisory bodies in Ukraine" is being pursued.

Key words: President of Ukraine, administrative and legal status, advisory bodies, Office of the President, International Advisory Board, National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of War.

Інститут Президента України відіграє одну з важливих ролей в процесі становлення України як незалежної, демократичної, правової та соціальної держави. Забезпечуючи права людини та громадянина, виступаючи гарантом її суверенітету та територіальної цілісності ним здійснюється публічно-владна діяльність, яка є дотичною до всіх без виключення сфер суспільного життя та діяльності інших органів публічної влади. Триваюча дискусія стосовно проблеми розподілу владних повноважень між Президентом та іншими органами публічної влади, питаннями їх взаємодії, особливо під час реалізації наданих повноважень завжди розкриває ті чи інші нові проблемні аспекти у реалізації їх адміністративно-правових статусів. Однак, малодослідженим є передбачене Конституцією України право глави держави утворювати відповідні консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби. На перший погляд, видається цілком логічним утворення таких органів які допомагають Президенту України реалізовувати свої повноваження які є одним із основних елементів його адміністративно-правового статусу. Їх діяльність до початку повномасштабної війни не було предметом активних наукових досліджень, оскільки Президент не виконував свої повноваження в умовах дії введеного воєнного

стану. З огляду на те, що глава держави впродовж цього періоду часу значно активізував свою діяльність у різних напрямках внутрішньої та зовнішньої політики задля захисту інтересів держави, її територій та підвищення обороноздатності, діяльність таких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб потребують додаткового вивчення крізь призму їх адміністративно-правового статусу.

Утворення консультативних, дорадчих та інших органів та служб здійснюється главою держави постійно. Їх кількість, назва та повноваження варіюються залежно від того яка особа обіймає вказану вище посаду. Простежується певна тенденція до створення різних за своїм призначенням органів, які за своєю правовою природою не є органами публічної влади, однак сприяють реалізації Президенту всього кола повноважень, які формують його адміністративно-правовий статус. Окремі дослідження правового статусу інституту Президента України здійснювали О. В. Бойко, О. Т. Волощук, Н. В. Коваль, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, Г. В. Задорожна, О. В. Петришин та інші. Особливості функціонування консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування досліджували О. О. Винницький, М. Ю. Віхляєв, В. К. Колпаков, Т. О. Коломоєць, І. В. Ковбас, В. Ф. Нестерович, Р. С. Мельник та ін. Серед зарубіжних вчених, тематика досліджень яких стосувалась вивчення правового статусу різноманітних консультативно-дорадчих органів, громадських рад, дорадчих комітетів та комісій слід виділити праці Б. Джонса, Х. Холмса, С. Кроулі, В. Фанка, С. Яффі та інших.

Метою дослідження є аналіз чинного законодавства, яким закріплено адміністративно-правовий статус консультативних, дорадчих та інших органів та служб при Президентові України.

Створена та діюча в Україні система органів публічної влади спрямовує свою діяльність для забезпечення прав і свобод людини та громадянина, що безпосередньо відображає яскраво виражену європейську концепцію здійснення публічного врядування. Однак, з-поміж інших інститутів законодавчої, виконавчої та судової влади, інститут Президента має особливе значення. По-перше, визначені ст. 106 Конституції України повноваження вказують на можливість реалізовувати лише притаманні йому завдання: забезпечувати державний суверенітет, територіальну цілісність, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. По-друге, оскільки наша держава визначила чіткий курс на здобуття статусу повноправного члена в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного альянсу, глава держави виступає гарантом його реалізації. По-третє, він впливає на формування керівництва або ж певної кількості членів колегіальних органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Так, відповідно до п. п. 9-14 ч. 1 ст. 106 Конституції України вносить пропозиції щодо призначення Верховною Радою України Прем'єр Міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ, голови Служби безпеки України, Генерального прокурора України, половину складу Ради Національного банку України, Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення тощо [1]. Окремо, виступаючи в якості гаранта реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО), він призначає та звільняє з посад глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 106 Конституції України.

Тобто, Президент України з огляду на те коло завдань та повноважень які визначені у Основному Законі тісно пов'язаний, в першу чергу функціонально з діяльністю всіх без виключення гілок влади. Саме наявність такого роду взаємодії вимагає від нього максимально ефективної діяльності в абсолютно різних сферах публічного управління: починаючи від присвоєння державних нагород і закінчуючи питаннями забезпечення виконання взятих нашою державою зобов'язань по виконанню відповідних пунктів щодо членства у Європейському Союзі та НАТО. З огляду на продовжувану повномасштабну війну, саме від ефективності взаємодії з іншими інститутами влади буде залежати те якою буде наша країна у поствоєнний період. З огляду на збільшення кількості загроз та паралельно продовжуваному поступу до виконання зобов'язань з євроатлантичного напрямку, Президент України не може виконувати свої повноваження без належним чином функціонуючих консультативних, дорадчих та інших органів й служб.

Варто погодитись із думками науковців, які стверджують, що на сьогоднішній день «є достатні підстави для визначення сукупності допоміжних органів при главі держави, за допомогою яких він здійснює державну владу, виконує покладені на нього повноваження, досягає поставлених перед ним суспільством мети і завдань, як апарат Президента України, в усій складності системно-структурних та

функціональних складових цього поняття» [2]. Необхідність та важливість утворення відповідних консультативних, дорадчих та допоміжних органів при Президенті України випливає із кількох передумов.

По-перше, з огляду на значну кількість суспільних процесів, які відбуваються в українському суспільстві та потребують належного реагування усіма органами публічної влади та главою держави є логічним утворення таких органів до складу яких входять представники різних сфер суспільного життя. По-друге, оскільки наша країна перебуває у стані війни, яка триває понад один рік, Президент України повинен забезпечити максимально ефективну роботу усіх без виключення гілок влади, оскільки, необхідність виконання конкретних пунктів вказаних Європейською Комісією (далі – ЄК) щодо статусу членства в Європейському Союзі є вкрай необхідною та слугує запорукою подальшої підтримки у світлі проведення в Україні ряду реформ.

Як наслідок, нею було чітко вказано 7 пунктів які Україна зобов'язана виконати. Усі вони, так чи інакше, потребують максимального залучення Президента України до їх реалізації. Такими пунктами є:

1) ухвалення та впровадження законодавства щодо процедури відбору суддів Конституційного Суду України, включаючи процес попереднього відбору на основі оцінки їх доброчесності та професійних навичок, відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії;

2) завершення перевірки доброчесності кандидатів у члени Вищої ради юстиції Радою з етики та відбір кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

3) посилення боротьби з корупцією, зокрема на високому рівні, шляхом активних та ефективних розслідувань, а також забезпечення належної динаміки судових справ та винесених вироків; завершення призначення нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури шляхом атестації визначеного переможця конкурсу та проведення процесу відбору та призначення на посаду нового директора Національного антикорупційного бюро України;

4) забезпечення відповідності законодавства про боротьбу з відмиванням грошей стандартам Групи з фінансових заходів (FATF); ухвалення комплексного стратегічного плану реформування всього правоохоронного сектору як частини середовища безпеки України;

5) запровадження антиолігархічного закону з метою обмеження надмірного впливу олігархів на економічне, політичне та суспільне життя; це має бути зроблено юридично обґрунтованим чином, з урахуванням майбутнього висновку Венеціанської комісії щодо відповідного законодавства;

6) подолання впливу суб'єктів з корисливими інтересами шляхом ухвалення закону про ЗМІ, який узгоджує законодавство України з Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги та надає повноваження незалежному медіа-регулятору;

7) завершення реформи законодавчої бази щодо національних меншин, яка зараз готується, згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії, та ухвалення негайних та ефективних механізмів імплементації» [3].

Вказані пункти певною мірою виступили в якості каталізатора для активізації діяльності Президента України та його взаємодії з іншими міжнародними організаціями, органами влади та громадянським суспільством. Саме такі консультативно-дорадчі органи виступають як найкраща правова форма вирішення складних та важливих завдань.

З огляду на наявні в науковій літературі дослідження правового статусу таких органів, в першу чергу, привертає увагу те, що все ще існує певна термінологічна плутанина стосовно того які органи є допоміжними, які консультативними, а які – дорадчими. Ми пропонуємо відштовхуватись від наявних досліджень, які певною мірою намагались поєднати вказані вище поняття, оскільки, як буде продемонстровано нижче, навіть законодавець, як правило, вживає конструкцію «консультативно-дорадчий орган». Такий підхід, в загальному є вірним, оскільки правова природа таких органів, в першу чергу містить два важливих компоненти. Один із них демонструє консультативний характер таких органів. Вони не наділяються жодними публічно-владними повноваженнями, що дає змогу чітко визначити їх місце серед інших органів публічної влади з якими Президент здійснює реалізацію своїх повноважень. Інший елемент – дорадчість. Його суть полягає у тому, що такі органи надають главі держави максимально фахову, конкретну та важливу інформацію, її аналіз чи пропозиції які можуть бути використані під час вирішення ним тих чи інших завдань.

Досвід утворення подібних органів при органах публічної влади та органах місцевого самоврядування свідчить про вжиття поняття «консультативно-дорадчий орган». В.Ф Нестерович у своєму

дослідженні яке стосується дослідження вказаного поняття крізь призму конституційного права вказує, що «консультативно-дорадчий орган... є узагальненим юридичним терміном, яким позначають громадську інституцію, створену при органі публічної влади. ... вони мають також різний рівень правового регулювання, організаційно-правові форми діяльності та ступінь впливу на прийняття нормативно-правових актів, що зумовлює неоднотайність наукових підходів до їх визначення» [5]. Таке узагальнення заслуговує на увагу, адже, автором зроблено спробу акцентувати увагу на тому, що такі органи можуть мати різний рівень правового регулювання та організаційно-правові форми вираження що підтверджується тим, що вони мають різні назви: громадські ради, ради, дорадчі ради, експертні служби тощо. Крім цього, діюче вітчизняне законодавство врегульовує їх діяльність окремими нормативними актами.

Слід також зауважити, що такі органи є наслідком розвитку як відповідного інституту Президента України, відповідної системи органів публічної влади, так й українського суспільства. До прикладу, громадські ради є одним із різновидів консультативно-дорадчих органів які створюються та діють при органах виконавчої влади; молодіжні громадські ради, утворення яких передбачає є здійснення державної політики із залученням молоді з метою залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на регіональному рівні насправді є нічим іншим як прикладами соціально-правових матриць [6]. Завдяки їх діяльності відбувається «діалог», «комунікація» та «спілкування» громадянського суспільства з державою в особі її відповідних органів, здійснюється постійний обмін розумінням найважливіших цінностей і потреб вищезазначених суб'єктів [7, с. 30]. Тому право Президента України утворювати консультативно-дорадчі органи є нічим іншим як створення для нього правової можливості налагодити діалог із представниками інституцій громадянського суспільства, які можна й потрібно залучити для виконання покладених на нього завдань. Однак, на нашу думку, доцільним було б зменшити перелік таких органів що наводяться у п. 29 ч. 1 ст. 106 Конституції України для позбавлення будь-яких маніпуляцій щодо використання назв таких органів та викласти її у наступній редакції: «створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативно-дорадчі органи та служби».

Аналізуючи чинне законодавство, яким встановлюється адміністративно-правовий статус консультативно-дорадчих органів та служб при Президентові України, можемо сказати, що їх діяльність, як правило, врегульована відповідними Положеннями. До їх складу можуть включатись як громадяни України так й громадяни іноземних держав. Це є однією із ключових відмінностей із консультативно-дорадчими органами при органах виконавчої влади чи органах місцевого самоврядування. Так, відповідно до Указу Президента України № 706/2015 від 16.12.2015 р. «Про міжнародну дорадчу раду» затверджено її Положення [7]. Відповідно до п. 3 Положення, до основних завдань Ради належать обговорення вирішення важливих питань у зовнішніх зносинах; вироблення рекомендацій за результатами таких обговорень; проведення загального вивчення впровадження в Україні реформ, в тому числі тих, які спрямовані на реалізацію завдань у сфері європейської інтеграції; підготовка висновків за результатами вивчення стану впровадження реформ та їх відповідність кращим міжнародним практикам тощо.

Слід зазначити, що вказаний консультативно-дорадчий орган формується із представників Офісу Президента, колишніх голів зарубіжних країн та представників міжнародних інституцій. Вони входять до складу ради. Однак, Положенням встановлено перелік обов'язкових посад. Так, Рада утворюється у складі Голови (Президент України), заступника Голови (кервіник Офісу Президента України за посадою), координатора (заступник Керівника Офісу Президента України, до відання якого віднесено питання забезпечення реалізації Президентом України визначених Конституцією України повноважень у зовнішньополітичній сфері) та інших членів Ради (станом на 2016 рік ними були Карл БІЛЬДТ – Прем'єр-міністр Королівства Швеція у 1991–1994 роках, Міністр закордонних справ Королівства Швеція у 2006–2014 роках (за згодою); Ентоні Чарльз Лінтон БЛЕР – Прем'єр-міністр Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії у 1997–2007 роках (за згодою); Елмар БРОК – Голова Комітету Європейського Парламенту у закордонних справах (за згодою) та інші), які беруть участь у її роботі на громадських засадах [7].

Також, Положенням передбачається норма, яка дозволяє використовувати Президентом України відповідні рішення прийняті нею за результатами її роботи. Так, відповідно до п. 7 Положення Рішення Ради приймаються більшістю присутніх на засіданні членів Ради. Крім цього, вони надсилаються іншим консультативно-дорадчим органам, утвореним Президентом України. Вони підлягають розгляду та врахуванню під час підготовки проектів їх рішень. Також, у разі потреби, рішення Ради можуть реалізовуватися шляхом видання актів Президента України (указів чи розпоряджень) [7].

Ще одним консультативно-дорадчим органом який утворений главою держави для виконання ним своїх повноважень в сучасних реаліях російсько-української війни в частині розроблення та виконання заходів із відновлення України після війни стала Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Її адміністративно-правовий статус визначено Указом Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» (далі – Національна рада) [9].

Відповідно до п. 3 Положення про Національну раду вона має такі повноваження: «розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди» [9].

Рада має наступну структуру: співголова Ради, секретар та члени Ради. Її співголовами є Голова Верховної Ради України (за згодою), Прем'єр-міністр України та Керівник Офісу Президента України. Персональний склад затверджується Президентом України. Особи, які формують персональний склад Національної ради беруть у ній участь на громадських засадах. Крім цього, у складу національної ради утворюються робочі групи для забезпечення належного функціонування органу та підготовки відповідних кваліфікованих пропозицій для глави держави. Їх перелік закріплено у Положенні [9].

Простежується відповідна схожість щодо використання результатів діяльності такого консультативно-дорадчого органу у діяльності органів влади. Однак, є певна відмінність. У порівнянні із Міжнародною дорадчою радою, рішення якої можуть бути основою для прийняття юридичних актів Президентом України, відповідні рішення Національної ради в разі потреби можуть реалізовуватись шляхом видання як актів глави держави, так й Кабінету Міністрів України, а також, внесення на розгляд Верховної Ради України відповідних законопроектів. Таке формулювання є чітким та відповідає основному призначенню утворюваний органів: надавати консультації, формулювати чіткі пропозиції, розробляти проекти нормативно-правових актів тощо. Інші консультативно-дорадчі органи володіють схожим правовим статусом. Відмінність між ними полягає лише у меті їх створення, визначеними завданнями, способами реалізації прийнятих ними рішень, кількістю осіб що входять до їх складу тощо.

Варто зазначити що існуюча на сьогоднішній день система таких органів не позбавлена недоліків. В першу чергу простежується відсутність єдиного нормативно-визначеного поняття. На нашу думку таким має стати «консультативно-дорадчий орган», який може мати різні форми та види (рада, робоча група, експертна комісія, служба). Останні теж повинні мати нормативне визначення для того аби виокремити їх специфіку діяльності виходячи з характеру та змісту покладених на ці органи завдання. Крім цього слід окремо проаналізувати ефективність їх діяльності та встановити обов'язок Президента України щорічно звітувати про результати діяльності утворених ним органів, оскільки для їх функціонування використовуються кошти з Державного бюджету України. Глава держави таким чином буде визначати які з утворених ним консультативно-дорадчих органів є ефективними а які ні.

Таким чином, аналізуючи все вищезазначене можна констатувати, що ефективність реалізації повноважень Президентом України не в останню чергу залежить від закріпленого Основним Законом права утворювати відповідні консультативні та дорадчі органи для ефективного здійснення своєї діяльності. З огляду на те, що в Україні діє доволі розширена підсистема консультативно-дорадчих органів не лише при Президентові України але й при органах виконавчої влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органах, було б доцільним прийняти окремий Закон України «Про консультативно-дорадчі органи» у якому визначити загальне поняття «консультативно-дорадчий орган», вказати на те при яких органах в Україні вони можуть утворюватись. Крім цього, необхідно визначити одним із обов'язків забезпечення щорічного звітування про їх діяльність не самими консультативно-дорадчими органами, а безпосередньо органами публічної влади, Президентом України при який такі органи здійснюють свою діяльність.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Бодрова І., Болдирев С., Величко В. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / ред. С. Серьогіна. 2-ге вид. Харків : Право, 2011. 360 с.
3. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС | EEAS. *The Diplomatic Service of the European Union | EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/рекомендації-європейської-комісії-щодо-статусу-україни-на-членство-в-єс_uk?s=232
4. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Каб. Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996 : станом на 15 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text>
5. Нестерович В. Ф. Поняття «консультативно-дорадчий орган» як категорія конституційного права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 138–145.
6. Про затвердження типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи : Постанова Каб. Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1198 : станом на 19 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-п#Text>
7. Крайній П. І. Громадські ради в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія / П. І. Крайній. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 160 с.
8. Про Міжнародну дорадчу раду : Указ Президента України від 16.12.2015 р. № 706/2015 : станом на 13 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706/2015#Text>
9. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022 : станом на 17 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>